

Харків
Видавнича група «Основа»
2020

УДК 37.016
Д58

Д58 Довідник учня. 1–4 класи / упоряд. М. О. Володарська. — Х. : Вид. група «Основа», 2020.— 240 с. — (Серія «Бібліотечка школяра»).

ISBN 978-617-00-3756-5

Довідник містить основні відомості з курсу початкової школи («Українська мова та читання», «Математика», «Я досліджую світ»), дібрані відповідно до положень Концепції «Нова українська школа», вимог нового Державного стандарту початкової загальної освіти та чинних Типових програм з урахуванням основних змін нової редакції «Українського правопису».

Довідкові матеріали, подані у формі запитань та відповідей, спрямовані на узагальнення, систематизацію та розширення знань учнів 1–4-х класів, формування в них навичок самостійної роботи із довідковою літературою.

Для учнів 1–4-х класів, учителів початкової школи, батьків здобувачів початкової освіти.

УДК 37.016

Довідкове видання

Серія «Бібліотечка школяра»

ДОВІДНИК УЧНЯ.

1–4 класи

Упорядник

Марина Олександрівна ВОЛОДАРСЬКА

Головний редактор Ю. Є. Бардакова
Редактор О. В. Грабар
Технічний редактор Є. С. Островський
Коректор О. М. Журенко

Підп. до друку 14.08.2019. Формат 70×100/16. Папір офсет.
Друк офсет. Гарнітура Міріад. Ум. друк. арк. 15,00. Зам. № 19-08/19-05.

ТОВ «Видавнича група «Основа»
61001, м. Харків, вул. Плеханівська, 66
тел. (057) 731-96-33
e-mail: office1@osnova.com.ua
osnova.com.ua
book.osnova.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6058 від 01.03.2018 р.

Телефон для замовлення: 0-800-505-212
(Безкоштовно з мобільних та стаціонарних телефонів України)

Надруковано у друкарні ТОВ «ТРИАДА-ПАК»
м. Харків, пров. Сімферопольський, 6. Тел. +38(057)703-12-21
www.triada-pack.com, email: sale@triada.kharkov.ua
ISO 9001:2015 № UA228351, FAMO TRIADA LLC (065445)

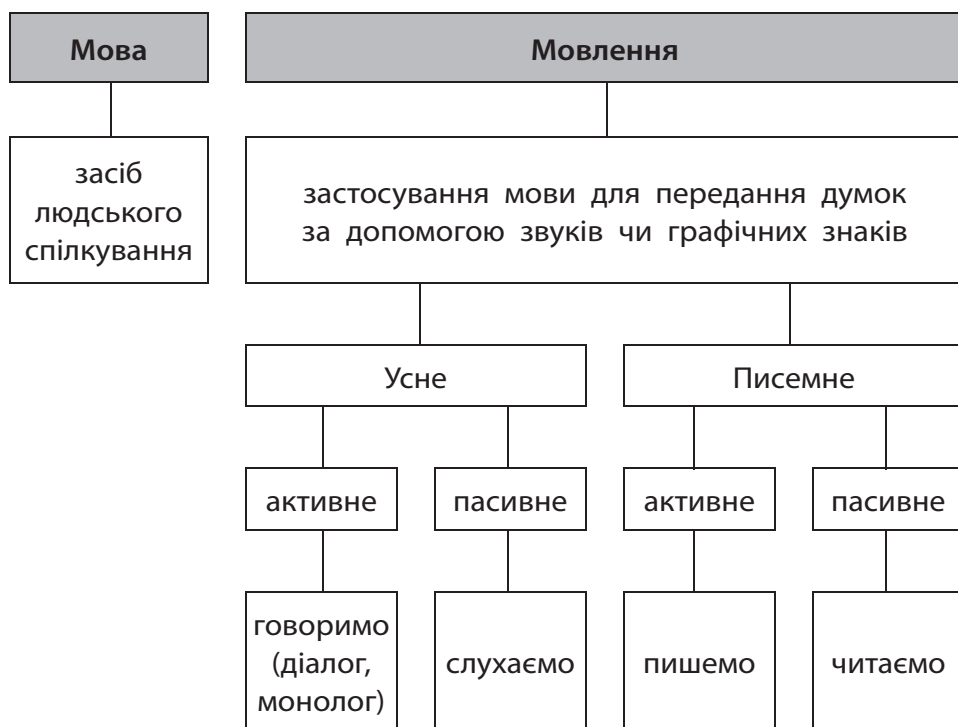
ISBN 978-617-00-3756-5

© Володарська М. О., упорядкування, 2019
© Корягін В. О., дизайн обкладинки, 2019
© ТОВ «Видавнича група «Основа», 2020

Мова й мовлення

? Що таке мова? Що таке мовлення?

? Що таке діалог?

Діалог — розмова двох або кількох осіб. Слова кожної особи називаються реплікою.

Наприклад:

- Привіт! Ти записався на плавання?
- Так, перше заняття сьогодні о другій.
- Почекай мене після уроків, будь ласка.
- Добре. Я буду на вулиці, біля школи. Бувай!

ЗВЕРНИ УВАГУ!

Кожну репліку пиши з нового рядка. Перед реплікою став тире.

? Що таке монолог?

Монолог — мовлення однієї особи, звернене до слухачів або до себе.

Текст

? Що таке текст? Якими є його ознаки?

Об'єднані за змістом речення утворюють **текст**.

Наприклад:

Окремі речення:

Діло майстра величає. Серце матері добре та ніжне.

Текст:

У ЛІСІ

Навкруги стояла тиша. Ось павучок зачепився за кришталеve павутиння. Між соснами промайнула білка. Де її домівка? А скільки грибів довкола! Гарно восени в лісі!

Ознаки тексту:

- ◆ наявність теми, мети та головної думки;
- ◆ зв'язок речень за змістом;
- ◆ певна послідовність речень;
- ◆ використання мовних засобів (уживання займенників, синонімів, спільнокореневих слів);
- ◆ можна дібрати заголовок.

Тема — те, про що розповідають усі речення разом. Тема часто міститься в заголовку.

Кожен текст чогось навчає. Це його **мета**.

Головна думка — головне, про що хотів сказати автор.

Декілька речень, об'єднаних за змістом, утворюють **абзац**. Абзаци також пов'язані між собою за змістом. Кожний абзац починається з нового рядка.

Наприклад:

За Василем Сухомлинським

Заголовок	ЯК ПОЧИНАЄТЬСЯ ОСІНЬ
1-й абзац	Осінь — це дочка Діда Мороза. В Осені коси завітчані пшеничними колосками й червоними кетягами калини. Ходить Осінь лугами, берегами. Де зітхне, там холодом віє. Любить Осінь ночами сидіти на березі ставка. А вранці над водою підіймається сивий туман і довго не розходиться. Оце й починається Осінь.
2-й абзац	Бояться Осені пташки. Як тільки побачать її ластівки, злітаються і про щось тривожно радяться. А журавлі піднімаються високо в небо й тривожно курличуть.
3-й абзац	Любить Осінь заходити в садки. Доторкнеться до яблуні — яблука жовтіють.
4-й абзац	А дятли радіють, зустрівшись з Осінню. Перелітають із місця на місце, шукають поживи на деревах.
5-й абзац	Сьогодні теплий, сонячний день. Низько стоїть сонце — світить, але не дуже гріє. Сіла старша донька Діда Мороза під стогом сіна, розплітає косу, гріється. Співає пісню про срібні павутинки.

До кожного абзацу можна дібрати заголовок. Із цих заголовків можна скласти **план**.

План може містити розповідні, питальні, спонукальні речення.

Числа. Дії з числами

? Що таке натуральний ряд чисел?

Числа, якими користуються під час лічби (наприклад, книжок), називають **натуральними числами**.

Найменше натуральне число — 1.

Найбільшого натурального числа не існує.

Натуральний ряд — це послідовність усіх натуральних чисел:

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12...

Як записують і читають числа?

Будь-яке натуральне число можна записати за допомогою десяти знаків-цифр: 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9.

Для нуля й перших дев'яти чисел уживають спеціальні назви: «нуль», «один», «два», ... «дев'ять». Для наступного числа існує нове слово «десять» (слова «один, нуль» не говорять, хоча і записують його за допомогою одиниці і нуля: 10).

Будь-яке число від 11 до 99 зазвичай утворюється з назв перших чисел: «одинадцять» (тобто один-на-десять), «тридцять один» (тобто три-десять-один) і т. ін. Для числа 100 вживають нове слово «сто». Усі найменування чисел від 101 до 999 складені, а для 1000 числа вводять нове слово — «тисяча». Далі теж йдуть нові слова: «мільйон», «мільярд», «трильйон» і т. ін.

ЗВЕРНИ УВАГУ!

- ♦ 8 — одноцифрове число, тому що утворено з однієї цифри — 8.
- ♦ 16 — двоцифрове число, тому що утворено з двох цифр — 1 і 6.
- ♦ 100 — трицифрове число, тому що утворено з трьох цифр — 1, 0 і 0.

? Що таке розряди й класи?

Система числення, якою ми користуємось, називається **десятьковою**. Десяткова система числення є позиційною, тобто значення цифри залежить від її позиції (від місця у записі числа).

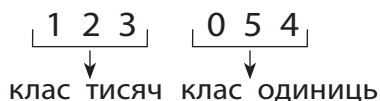
Для зручності читання багатоцифрових чисел їх розбивають на **класи**: праворуч відокремлюють три цифри (перший клас), потім — ще три (другий) і т. ін. Кожен клас має три **розряди**: одиниці, десятки й сотні.

III клас			II клас			I клас		
Клас мільйонів			Клас тисяч			Клас одиниць		
3 розряд	2 розряд	1 розряд	3 розряд	2 розряд	1 розряд	3 розряд	2 розряд	1 розряд
Сотні мільйонів	Десятки мільйонів	Одиниці мільйонів	Сотні тисяч	Десятки тисяч	Одиниці тисяч	Сотні	Десятки	Одиниці
1	2	3	4	5	6	7	8	9

ЗАПАМ'ЯТАЙ!

Щоб прочитати багатоцифрове число:

- 1) розбий його на класи, відраховуючи з кінця по 3 цифри. Ось так:

- 2) починаючи від початку числа, називай, скільки є одиниць кожного класу. Ось так: 123 тисячі 54.

Щоб записати багатоцифрове число:

триста сімнадцять тисяч двадцять дев'ять,

- 1) спочатку запиши одиниці найвищого класу: 317;
- 2) трішки відступи і далі запиши одиниці наступного класу: 029. Ось так: 317 029.

Пам'ятай: у кожному класі по 3 розряди, отже, по 3 цифри.

ПРИГАДАЙ!

Щоб дізнатися:

- 1) скільки **всього одиниць** у числі, прочитай число повністю. У числі всього 129 мільйонів 864 тисячі 880 одиниць;
- 2) скільки **всього десятків** у числі, забери останню цифру (10).
У числі всього $\boxed{129\ 864\ 880}$ дес.;
- 3) скільки **всього сотень** у числі, забери дві останні цифри (100).
У числі всього $\boxed{129\ 864\ 880}$ сот.;
- 4) скільки **всього тисяч** у числі, забери три останні цифри (1000).
У числі всього $\boxed{129\ 864\ 880}$ тис.;
- 5) скільки **всього мільйонів** у числі, забери 6 останніх цифр (1000 000).
У числі всього $\boxed{129\ 864\ 880}$ млн.;

Світ, у якому ти живеш

? Що таке світ?

Світ — це люди і все, що існує навколо них.

Що називають об'єктами?

Усе, з чого утворено світ, називають **об'єктами**.

Що таке навколишній світ?

Навколишній світ — це жива й нежива природа та предмети, зроблені руками людей.

? Що таке природа?

Усе, що оточує людину й не зроблено її руками,— це **природа**. Наприклад: Сонце, зорі, повітря, вода, ґрунт, рослини, тварини, людина.

Природа буває **жива** й **нежива**. Рослини, тварини і люди — це *жива природа*. Сонце, Місяць, зорі, повітря, вода, ґрунт — це *нежива природа*.

Людину, яка вивчає природу, називають *природодослідником*, або *натуралістом*.

? Як людина досліджує світ?

Світ досліджують за допомогою спостережень, дослідів, вимірювань та експериментів. Дослідження проводять за допомогою спеціальних пристроїв (спеціального обладнання) та органів чуття (засобів пізнання світу).

Що означає спостерігати?

Спостерігати — це уважно розглядати предмети та зміни, які відбуваються довкола. Уміння спостерігати важливе для кожного дослідника. Усі дослідники занотовують результати своїх досліджень.

Наприклад, спостерігати за поведінкою птахів.

Що таке дослід?

Дослід — це відтворення явища за певних умов з метою дослідження.

Наприклад, дослід з магнітами, мета яких — з'ясувати, які предмети вони притягують, а які — ні.

Що таке вимірювання?

Вимірювання — це метод дослідження, який допомагає людині пізнавати навколишній світ.

Наприклад, вимірювання температури повітря.

Що таке експеримент?

Експеримент — це дослідження, що передбачає припущення (гіпотезу), його (її) перевірку та висновок.

ЗВЕРНИ УВАГУ!

Під час спостережень людина не втручається у процес, а під час дослідів та експериментів — втручається.

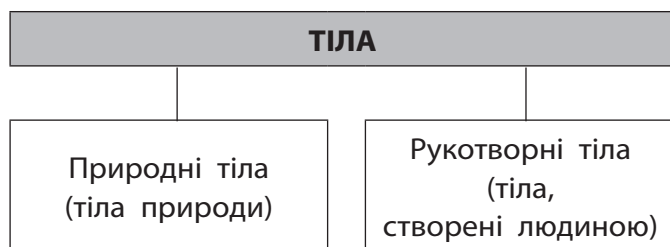
Досліди та експерименти обов'язково передбачають спостереження.

Слід розрізняти дослідження природи та споглядання (милування нею)!

ТІЛА Й РЕЧОВИНИ

❖ Що називають тілом?

Будь-який предмет, організм називають тілом. Усі тіла можна розподілити на дві групи: **природні** та **рукотворні**.

Тіла, що виникли без допомоги людини та можуть існувати без її втручання, називають *природними*.

Тіла, які людина створила власноруч, називають *рукотворними*.

Усі тіла живої й неживої природи та тіла, створені людиною, утворені з *речовин*.

❖ Що таке речовина?

Речовина — це те, із чого утворено тіло. *Наприклад*, грудочка цукру — тіло, а власне цукор — речовина; залізний цвях — тіло, а залізо — речовина.

Речовини утворені з дуже дрібних, невидимих неозброєним оком частинок, — **молекул**.

Молекули утворені з найменших частинок — **атомів**.

У яких станах може перебувати речовина?

Одна й та сама речовина, наприклад вода, може перебувати в різних агрегатних станах: твердому, рідкому, газоподібному.

❖ Якими є властивості твердих тіл? рідин? газів?

Тверді тіла зберігають власну форму та об'єм. Вони можуть бути крихкими, пластичними й пружними.

Рідини мають власний об'єм, але не мають власної форми. Вони набувають форми посудини, у яку їх налито.

Гази не мають ані власного об'єму, ані власної форми. Вони займають увесь наданий їм простір.

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ	3
Мова й мовлення.....	3
Текст.....	4
Речення.....	15
Слово.....	23
Звуки й букви.....	29
Будова слова.....	36
Частини мови.....	41
Іменник.....	42
Прикметник.....	51
Числівник.....	53
Займенник.....	56
Дієслово.....	58
Прислівник.....	61
Службові частини мови.....	62
Усна народна творчість.....	63
Літературні твори (прозові та віршовані).	
Жанри творів. Мова творів.....	74
МАТЕМАТИКА	85
Числа. Дії з числами.....	85
Додавання.....	90
Віднімання.....	95
Множення.....	102
Ділення.....	109
Дроби.....	123
Просторові відношення. Геометричні фігури.....	125
Величини. Дії з іменованими числами.....	134
Сюжетні задачі.....	141
Прості задачі.....	142
Складені задачі.....	153

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ	162
Світ, у якому ти живеш	162
Тіла й речовини	163
Явища природи	165
Світ неживої природи	166
Вода	171
Повітря	174
Гірські породи. Ґрунти	177
Сонце — джерело енергії на Землі	180
Світ живої природи	181
Рослини	181
Тварини	187
Гриби	193
Бактерії, віруси	194
Охорона природи	195
Людина та її організм	196
Всесвіт і Сонячна система	202
План і карта	205
Природа материків і океанів	210
Форми земної поверхні. Водойми	224
Природа України	226
Людина в суспільстві	233
Людина і світ	235